

Nya vattenledningar under fornåkern i Hästhagen

L1980:5084
Långbro 2:35
Örebro socken
Örebro Kommun
Örebro län, Närke

Tobias Vinoy

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2023 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2022:46

Författare Tobias Vinoy

Kvalitetsgranskning Annica Ramström

Grafisk form Nina Balknäs

Omslagsfoto Ryggade åkrar inom fornlämningen L1980:5084.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2022:46

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Nya vattenledningar under fornåkern i Hästhagen

L1980:5084

Långbro 2:35

Örebro socken

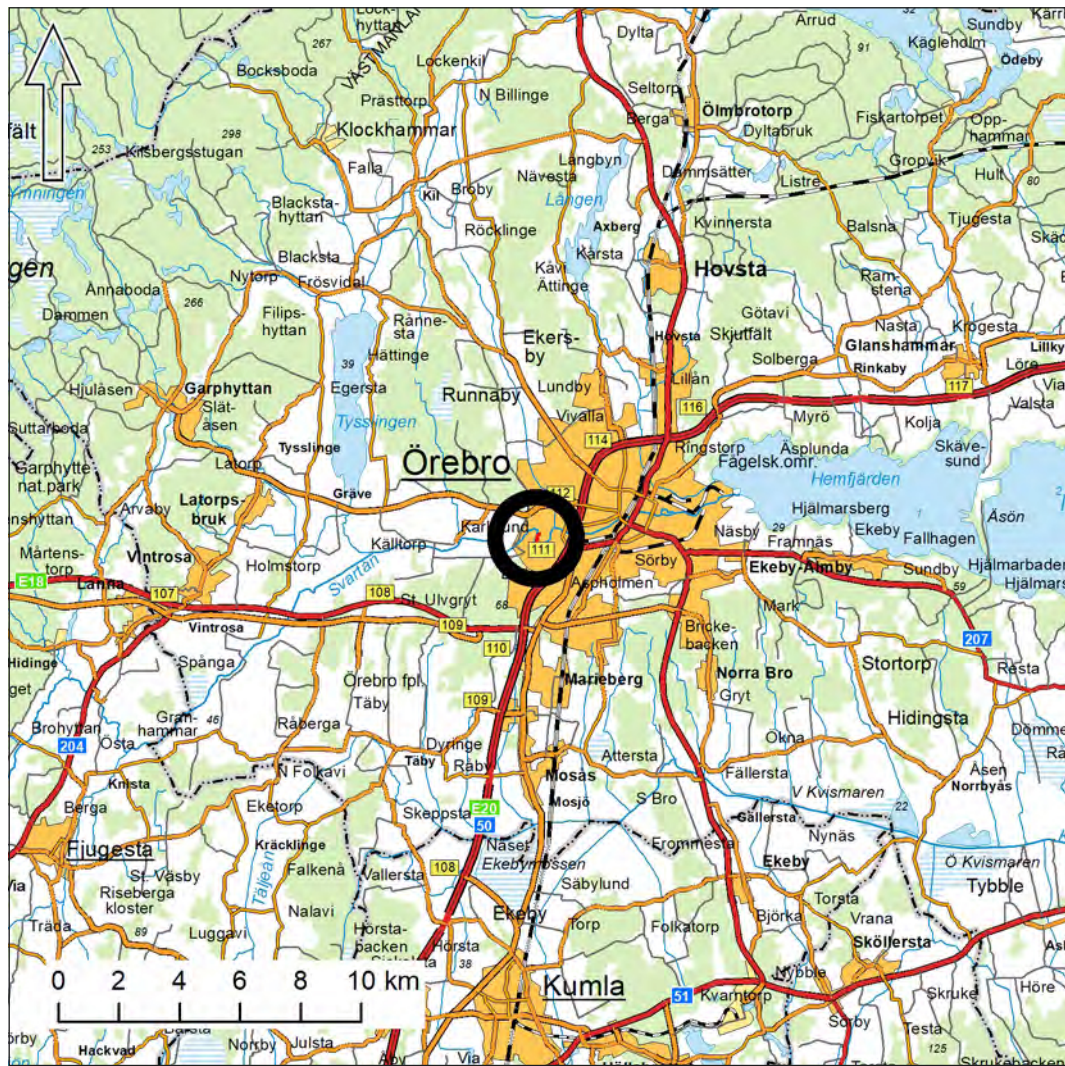
Örebro Kommun

Örebro län, Närke

Tobias Vinoy

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund, kulturmiljö, syfte och målgrupper	7
Metod och genomförande	9
Resultat	11
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Referenser	13
Förteckning över figurer	14
Förteckning över bilagor	14
Bilagor	15
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>15</i>

Figur 1. Karta över Örebro och den omkringliggande trakten. Undersökningsytan är markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

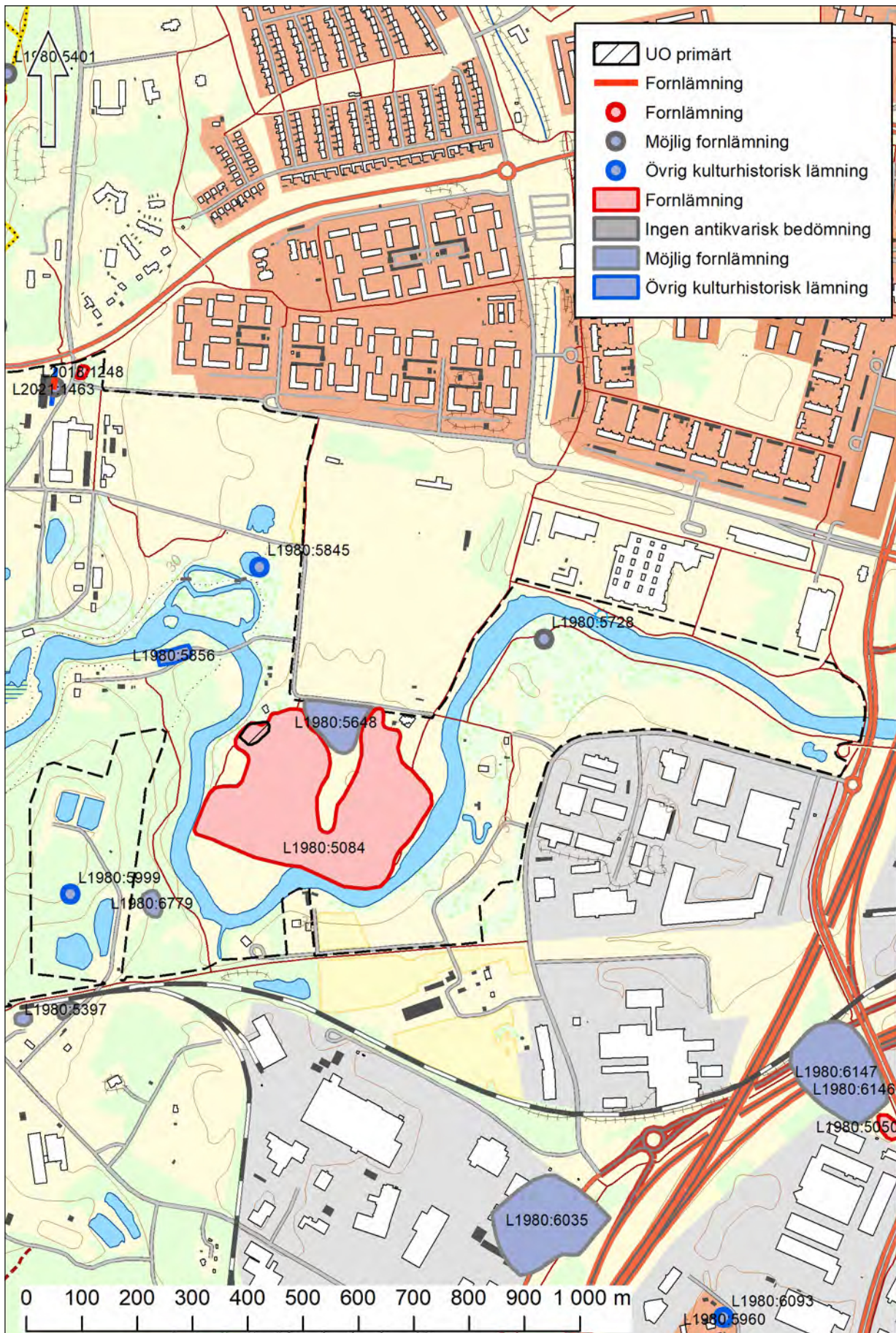
SAMMANFATTNING

I samband med anläggandet av nya huvudvattenledningar inom fastigheten Långbro 2:35 i Örebro kommun har Arkeologgruppen utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Totalt grävdes cirka 70 kvadratmeter fördelat på fem schakt under sensommaren 2022. Inga anläggningar eller fynd påträffades vid undersökningen.

INLEDNING

Örebro kommun, Tekniska förvaltningen planerade en ny huvudvattenledning för dricksvatten mellan Skråmsta vattenkraftverk och Ekersvägen i Örebro. En del av sträckningen berörde fornåkrarna L1980:5084 vid Hästhaugen inom kulturreseptatet Karlslund. Enligt den ursprungliga planen skulle ledningarna anläggas centralt inom den berörda ytan. De skulle tryckas under fornlämningen och en arkeolog skulle närvara om problem med detta arbete skulle uppstå. En luftbrunn skulle även anläggas inom fornlämningen och Länsstyrelsen bedömde att denna del av arbetet skulle övervakas av en arkeolog. Planeringen kom dock att förändras vid ett flertal tillfällen och vattenledningarna förlades slutligen längs den västra delen av fornlämningen och luftbrunnen kunde anläggas utanför fornlämningen (jfr Lundin & Sundström 2018:26, karta 5). De arkeologiska insatserna kom därför att endast bestå av schaktningsövervakning i samband med tryckning av ledningarna.

Uppdraget utfördes efter beslut den 23 juni 2022 av Länsstyrelsen i Örebro län. Kostnadsansvar bars av Tekniska förvaltningen på Örebro kommun.

Figur 2. Undersökningsområdet och den omkringliggande fornlämningsmiljön. Skala 1:10 000.

BAKGRUND

kulturmiljö, syfte och målgrupper

Strax sydväst om fornåkern, på södra sidan om Svartån, återfinns Jägarbacken. I samband med ett järnvägsbygge på 1890-talet hittades det här gravar, L1980:5397, från 900-talet med fynd som antyder att det kring platsen funnits en stormannamiljö under yngre järnålder (Graner 2007). På Jägarbacken ska även ett lösfynd av en avbruten flintdolk ha hittats år 1948 (KMR).

De ryggade åkrar som utgör fornlämning L1980:5084 förefaller fortfarande ha varit i bruk vid 1650-talet då de tidigaste kartorna för platsen upprättades (se figur 3). I mitten av 1960-talet karterades parcellerna av Ulf Sporrang. Senare utfördes även 14C-analyser i en av de i söder liggande parcellerna som antyder en senmedeltida bruksperiod (Sporrang 1978:84f). I kartmaterialet från mitten av 1800-talet utgörs hela udden av betesmark (se figur 4).

Parcellerna är mest framträdande i fornlämningens östra och södra del. I den yttersta, västra delen och sydvästra delen är de knappt synliga.

Figur 3 (till vänster). Utsnitt ur karta från 1655. Karlslund herrgård markerad med 1 och åkermarken med 4. I mitten av området finns en notis om ett "odugligt kärr" och söder om åkrarna "oduglig mark". Ej i skala. (S1:121).

Figur 4 (till höger). Utsnitt ur karta från 1858. Området över den förre detta åkern anges vid tidpunkten för kartan som "betesmark". Ej i skala. (LM 18-län-73).

Figur 5. Parceller i södra delen av Hästhagen. Foto från söder.

I slutet av 1800-talet uppfördes värdshuset Strömsnäs på platsen. Under några decennier utgjorde det ett populärt utflyktsmål för stadens invånare. Det uppfördes bland annat även en dansbana och det anordnades konserter, artistframträdanden och teateruppträdanden. Från centrala Örebro kunde örebroarna åka med ångslup till Hästhagen. ((Aremyr & Fransson). År 1923 köptes fastigheten av KFUM i Örebro som anlade tennisbana, löparbana, fotbollsplan och minigolfbana i området. Föreningen organiserade även "pojkidrottskolonier" (se figur 7). Byggnaden revs slutligen i början av 1970-talet (kfumorebro.se).

Den västra delen av fornlämningen nyttjas i dag som friluftsområde med promenadstråk och delar nyttjas som discgolfbana.

Figur 6. Festligheter en sommardag på Strömsnäs under 1890-tal. Bildkälla: Örebro stadsarkiv, fotograf: Bernhard Hakeliev.

Figur 8. Gymnastikövande flickor på Strömsnäs 1960-tal. Bildkälla: Örebro stadsarkiv, okänd fotograf.

Figur 7. Fotbollsspelande pojkar på koloni i Strömsnäs den 9 juli 1955. Bildkälla: Örebro läns museum, fotograf: Börje Larsson.

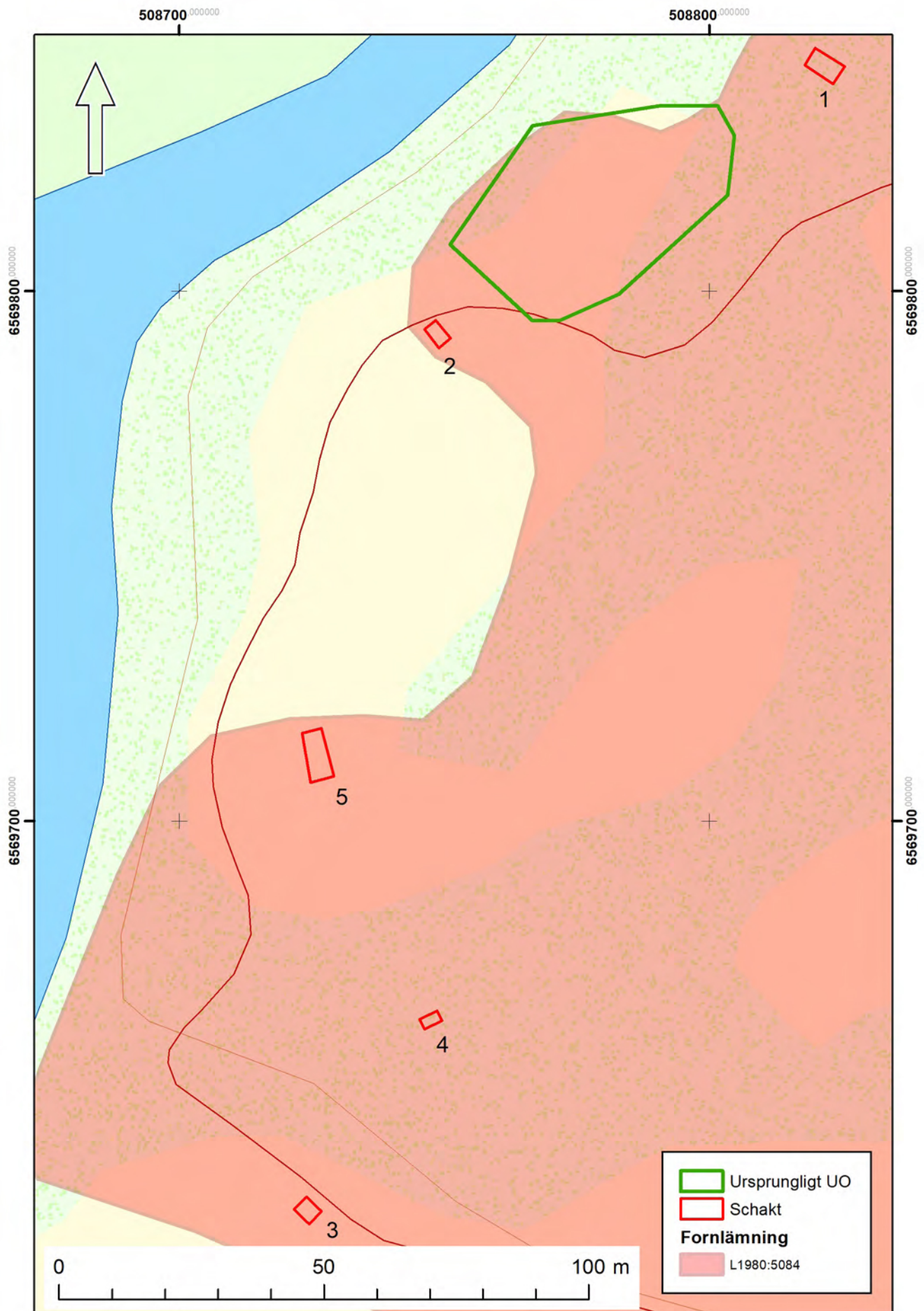
År 2017 utförde SAU en arkeologisk utredning etapp 1 (Lundin & Sundström 2018) och året därpå följde etapp 2 (Andersson 2019). Ett eventuellt boplatsområde söder om fornlåkrarna L1980:5084 utreddes men gav inget arkeologiskt resultat (a.a. 2019:26f).

Syftet med den här aktuella undersökningen var främst att förhindra att fornlämningen kom till skada. I uppdraget ingick även att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de delar av fornlämningen som kom att påverkas av arbetet. Målgrupper för undersökningen var primärt Länsstyrelsen och Örebro kommun.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Då en ledning trycks blandas bentonit med vatten och sprutas ned i marken för att lösa upp det bortborrade materialet. Marken borrar horisontellt och massorna som löses upp pressas i motsatt riktning bakom borrhuvudet. För att kunna avlägsna de upplösta massorna med grävmaskin måste schakt öppnas. Omständigheterna gör dock att massorna inte kan transporteras några längre sträckor. I stället pressas då massorna uppåt och sipprar fram genom markytan. Metoden är inte så förutsägbar att man på förhand vet var detta kommer att ske varför ett visst adaptivt förhållningssätt är nödvändigt då nya schakt behöver öppnas omgående. Placeringen på de schakt där en arkeolog skulle övervaka grävningen kunde alltså inte på förhand bestämmas.

Samtliga schakt, förutom schakt 4, kunde placeras perifert i fornlämningen (se figur 9). Grästorven och den mörkt svartbruna sandiga silten grävdes bort skiktvis och när den sterila undergrunden nåddes grävdes schakten med djupare skoptag. Schakten mättes in manuellt, dokumenterades skriftligen och fotograferades.

Figur 9. Schaktplan i skala 1:1 000.

RESULTAT

Den totala ytan som schaktades var knappt 70 kvadratmeter. Placeringen av borren var utanför fornlämningen och detta schakt grävdes innan den arkeologiska insatsen tog vid. Samtliga schakt kunde placeras så att de inte påverkade några synliga parceller.

Stratigrafin i schakten var snarlik. Under grästorven fanns ett 0,2–0,4 meter djupt lager med mörkt brunsvart, homogen sandig silt. Under detta lager fanns den sterila undergrunden bestående av orangegul, finkornig sandig silt.

Då schakten kunde förläggas så att de inte påverkade de i dag befintliga parcellerna kunde inte heller några spår av odling påvisas. De spår av tidigare mänskliga aktiviteter som finns inom den berörda ytan kan med stor sannolikhet tillskrivas Strömsnäs och senare de av KFUM anlagda idrottsytorna.

I schakt 3 fanns på 2,5 meters djup ett lager som sannolikt är gammal havsbotten.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN

i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att undvika att fornlämningen kom att påverkas i allt för stor grad, alternativt undersöka och dokumentera de delar som inte kunde undvikas för schaktning. Samarbetet med exploatören på plats fungerade bra och schakten kunde i samrådan förläggas på ett sådant vis att inga delar av fornlämningen kom att påverkas.

I stort följdes undersökningsplanen. Ett mindre avsteg bestod i att ingen arkeolog behövde övervaka schaktet för luftbrunnen.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro
Kommun	Örebro
Landskap	Närke
Socken	Långbro
Fastighet	Långbro 2:35
Lämningsnummer	L1980:5084
Lämningsstyp	Område med fossil åkermark
Datering	Historisk tid
Typ av undersökning	Schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2022-06-23
Länsstyrelsens diarienummer	431-4069-2022
Ärendenummer i Fornreg	202200843
Arkeologgruppens projektnummer	P22049
Projektledning	Tobias Vinoy
Personal	Leif Karlenby, Ebba Knabe, Tobias Vinoy
Undersökningstid	2022-08-10 till 2022-09-27
Undersökt yta	ca 70 m2
Inmätningsteknik	Manuell
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	X – 508721 Y - 6569626 Ekonomiska kartan Karlslund 10F4c83
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterialet förvaltas tills vidare hos Arkeologgruppen AB.
Digitalt arkiv	Digitala data förvaras tills vidare hos Arkeologgruppen AB.
Fynd	Inga fynd tillvaratogs i samband med undersökningen.

REFERENSER

Tryckta källor

- Andersson, F. 2019. *Boplatsspår i Örebros utkanter*. Arkeologisk utredning etapp 2 av tjugo objekt inför ny vattenledning Bettorp–Skråmsta. SAU rapport 2019:2.
- Aremyr, T & Fransson, E. *Skötselplan för kulturreseptatet Karlslund*. Örebro kommun.
- Graner, G. 2007. Spåkvinnans stav. I: Graner, G. (red.) Spåkvinnans stav och 11 andra arkeologiska berättelser. Riksantikvarieämbetet.
- Lundin J & Sundström L. 2018. *Bettorp-Skråmsta*. Arkeologisk utredning etapp 1 med anledning av planerad vattenledning. SAU rapport 2018:15.
- Sporrong, U. 1978. *Ryggade åkrar*. RIG, 81–90.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Äldre geometriska kartor, 1630–1655 (riksarkivet.se/visa-kartsamlingar.se)

S1:120 1655 Västra Ladugården

Lantmäterimyndigheternas arkiv (historiskakartor.lantmateriet.se)

18-LÄN-73 1858 Delning, laga skifte, ägoutbyte, övrigt

Digitalt material

KFUM

<https://www.kfumorebro.se/kfum-orebros-historia/>

Örebro läns museum

<https://digitaltmuseum.se/owners/S-OLM>

Örebro stadsarkiv, bildarkivet <https://extra.orebro.se/stadsarkivet/bildarkivet.4.79ecb-a54157d17c45b5922e.html>

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Karta över Örebro och den omkringliggande trakten. Undersökningsytan är markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

Figur 2. Undersökningsområdet och den omkringliggande fornlämningsmiljön. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utsnitt ur karta från 1655. Karlslund herrgård markerad med 1 och åkermarken med 4. I mitten av området finns en notis om ett "odugligt kärr" och söder om åkrarna "oduglig mark". Ej i skala. (S1:121).

Figur 4. Utsnitt ur karta från 1858. Området över den förre detta åkern anges vid tidpunkten för kartan som "betesmark". Ej i skala. (LM 18-län-73).

Figur 5. Parceller i södra delen av Hästhagen. Foto från söder.

Figur 6. Festligheter en sommardag på Strömsnäs under 1890-tal. Bildkälla: Örebro stadsarkiv, fotograf: Bernhard Hakelner.

Figur 7. Fotbollsspelande pojkar på koloni i Strömsnäs den 9 juli 1955. Bildkälla: Örebro läns museum, fotograf: Börje Larsson.

Figur 8. Gymnastikövande flickor på Strömsnäs 1960-tal. Bildkälla: Örebro stadsarkiv, okänd fotograf.

Figur 9. Schaktplan i skala 1:1 000.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Mått/m	Djup/m	Beskrivning
1	5x3	3	Grästorv följt av 0,2 meter djup homogen mörkbrun torr sandig silt. Under detta gulorange sandig silt. Mot botten av schaktet fanns fickor av grå lera.
2	4x3	2,5	Grästorv följt av 0,2 till 0,4 meter djup homogen mörkbrun torr sandig silt. Under detta gulorange sandig silt. Ett eventuellt odlingslager kunde inte urskiljas från matjord. Små kolfragment fanns högt upp i matjorden dock inget inslag mot botten av lagret.
3	4x3	2,5	Grästorv följt av 0,2 meter djup homogen mörkbrun torr sandig silt. Under detta gulorange sandig silt.
4	3x2	1,5	Grästorv följt av 0,2 meter djup homogen mörkbrun torr sandig silt. Under detta gulorange sandig silt.
5	8x3	2	Grästorv följt av 0,2 till 0,4 meter djup homogen mörkbrun torr sandig silt. Under detta gulorange sandig silt. Två kolfläckar framkom som kunde konstateras ej vara anläggningar.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2022:46

